

Republika Srbija
MINISTARSTVO
ZA RAD, ZAPOŠLJAVANJE, BORAČKA
I SOCIJALNA PITANJA

Projekat finansira
Evropska unija

Projekto: Rano sićope thaj griža pale čavorra ande funkcija e prevencijači katar
o inklistipe thaj barjaripe sićimašće aresimatengo rromane čavorrengo ando Novi Sad"

AŽUTIPE RANE BARJARIMASKO ANDE FUNKCIJA
TENA INKLJELPE ANDAR O SIĆIMASKO SISTEMO

PROJEKTO

RANO SIĆOPE THAJ GRIŽA PALE ČHAVORRA ANDE FUNKCIJA E PREVENCIJAĆI KATAR O INKLISTIPE THAJ BARJARIPE SIĆIMAŠĆE ARESIMATENGO RROMANE ČHAVORRENGO ANDO NOVI SAD"

**Early Childhood Education and Care (ECEC) in Function of
Preventing Dropout and Increase Of Education Attainment of Roma
Children in Novi Sad**

O projekto nakhavel:

Maškaripe palo čerrdipe e džanglimasko thaj gođaverimasko

Partnerja po projekto:

Maškaripe palo socijalno bući thaj Foro Novi Sad,
Forosko ortuipe palo sićope

Than kaj nakhadol o projekto:

Foro Novi Sad

Vrjama ande savi nakhadol o projekto:

06. 06. 2017 – 05. 12. 2018. brš (18 čhon)

PALO MAŠKARIPE PALO ĆERRDIPE E DŽANGLIMASKO THAJ GOĐAVERIMASKO

O Maškaripe palo ćerrdipe e džanglimasko thaj gođaverimasko (CPZV) si fundosarndo 2012. Brš thaj ande nakhli vрjama čhutape sar ćidipe savo inđarel importantno than sar ando bivladako sektori gajda vi ando ćidipe e manušengo. O ćidipe fundosarrde e ekspertkinje thaj praktičarke andar o kotor palo ortuipe ando bivladako sektori, thaj ando kotor pale socijalno politika thaj socijalno inkluzija. Korkorro alav e ćidimosko sikavel simbolikane, amaro dinipe thaj svato e manušenđe pale kova so džanas majlačhe te ćeras.

O Maškaripe palo ćerrdipe e džanglimasko thaj gođaverimasko (KNOW HOW Center) si lačhevoljako, bivladako thaj biprofitano ćidipe, fundome palo nakhavipe e kamimatengo ando kotor palo personalno, organizacijako thaj manušikano barjaripe. Amari misija si barjaripe e manušengo thaj inčarrde bućengo, e kamimava te ćeras buhljarrdo, inkluzijako ćidipe ande savo si o Maškaripe palo ćerrdipe e džanglimasko thaj gođaverimasko pindarrdo sar inovativno ćidipe putarrdi pale izazovuja, sīcope thaj kooperacija. Amare bućava das zor po vazdipe personaće thaj profesionalno potencijali thaj kapaciteto e čhavorreng, terrnengo thaj bareng, vazdipe e kapacitetosko bivladaće ćidimatengo thaj aver ćidimatengo thaj institucijengo ando trujalipe, sar vi zurjaripe e lokalne manušengo thaj promocija e kooperacijako thaj phanlimasko pe sa niveluja.

Град Нови Сад
City of Novi Sad

THE GLOBAL FUND FOR
Children

AŽUTIPE RANE BARJARIMASKO ANDE FUNKCIJA
TENA INKLJELPE ANDAR O SIĆIMASKO SISTEMO

Projekat finansira
Evropska unija

Džiakanutni bući e ćidimosko nakhavelpe trujal trin strateške programuja:

- PROGRAMO PALE INKLUIZIJA E RROMENDI
- PROGRAMO PALE ČHAVORRA THAJ FAMILIJA
- PROGRAMO PALE TERRNE

Paše godova, buhljaras e programuja ando ažutimasko kotor pale rromnja thaj e čhejorra.

Град Нови Сад
City of Novi Sad

THE GLOBAL FUND FOR
Children

AŽUTIPE RANE BARJARIMASKO ANDE FUNKCIJA
TENA INKLJELPE ANDAR O SIĆIMASKO SISTEMO

Projekat finansira
Evropska unija

VIZIJA CPZV

**Vazdino inkluzivno manušikano čidipe ande savo si o Maškaripe
palo čerrdipe e džanglimasko thaj gođaverimasko pindžarrdo sar
inovativno čidipe putarrdo pale neve izazovuja, sićope thaj
kooperacija.**

MISIJA CPZV

**Amen vazdas o manušikano čidipe čhutimava thaj dikhlijarrdimava
dukhavne grupengo, teljirimava thaj nakhavimava inćarrde thaj
inovativne bućako.**

PROJEKTOŠĆE KAMIMATA

Buhlo kamipe:

Zor palo ciknjaripe e najekhimasko thaj te vazdelpe e sićimašći thaj socijalno inkruzija majdukhavne grupengo, majanglal e Rromengo, ande Srbija.

Specifikane kamimata:

- 1) Majbut rromane čhejorra thaj čavorra katar 3,5-5 brš ande angalalškolako sikavno than thaj vazdine familijaće kompetencije lende familijako ando Novi Sad
- 2) Vazdimašće mere palo barjaripe, sićope thaj sikavipe sar vi e mere pale rspimašći prevencija čutine ande lokalošće politike
- 3) Majbaro procento rromane čhejorrango thaj čavorrengo ande škole ando Novi Sad.

Projektošće kamimašće grupe:

- 1) Rromanee čhejorra thaj čavorra katar 3,5 džike 5 brš thaj lende familije save trajin ande substandardne rromane care ando Novi Sad (50 familije saven si majcrra 100 čavorra);
- 2) Inja funsošće škole ando Novi Sad saven si majbaro procento rromane sikavne;
- 3) Rromane čhejorra thaj čavorra save džan ande škola thaj ando riziko si te mućen o sićope thaj kola save naj ande škole thaj lende familije ando Novi Sad (50 familije, 50 čavorra);
- 4) Lokalno orrtuipe ando Novi Sad, sar vi o lokalno mobilno timo pale inkruzija e Rromendji;
- 5) Lokalne bivladaće ćidimata, sićimašće, sastarrne thaj ustanove palo socijalno aračhipe ando Novi Sad.

PALO PROJEKTO

CPZV teljarrda e bućava po ažutipe rane barjarimasko pale čhavorra, trujal e metodologija phirrdimašće bućako ande 2014. brš, kana trujal o rodipe e bućango pale čhavorra pindžarrdam kaj kaj naj o programo savo dasas majugrozime manušendje šajipe te theren khetane orrte palo sićope thaj čhutipe ando sićimasko sistemo. Pindžarimava kazom si importantno o ažutipe rane barjarimosko pale čhavorra, naštisarrdam a tena dikhas, kaj e čhavorra save naj čhutine ando rano sićimasko sistemo, a trajin ande rromane care, naj nisosko ažutipe avrjal koja savi silen ande familija, a savi si majbut, anglal mothodine svatuja naj kazom trubul jal neadekvatno. Ideja sas te trujal e metoda phirrdimašće bućako pašarrdon e buća palo ažutipe rane barjarimosko e čhavorrengi andar e rromane care andar o Novi Sad. Korkorro programo sas arrlime ando kamipe te vazdelpe po fundo therrdimašće džanglimasko thaj neve gođaverimašće džanglimata, a ando lundžaripe avela sikadino gajda sar nakhadol ađes.

O projekto finansiril e Evropači unija trujal o programo IPA 2013: *Barjaripe efektivne bućengo ando manušikano ćidipe ando sićope thaj socijalno ažutipe po lokalosko niveli a bijandilo sar ideja katar saastarrdimasko ažutipe palo rspimasko ciknjaripe andar o sićimasko sistemo, savo lel sar o ažutimasko importantipe ande svrha prevencijako rspimos, gajda vi ažutipe ando sićope, a paše godova vi mobilzacija e kapacitetosko interesujime rigengo, save nakhaven e čhavorrenđe pučhimata, trujal buhli, intersektorošći kooperacija.*

Fakto kaj trujal o ptojekto nakhavas vi ažutipe rane barjarimasko thaj ažutipipe palo ačhipe ando sićimasko sistemo, kamimava te ačhavelpe o raspimos, čerel kava projekto jekhutno pe kala thana.

REZULTATUJA PO PROJEKTO

- ✓ Ande vrjama katar juno, 2017. džiko novembri, 2018. brš, nakhadam 988 vizite ande rromane familije, trujal save si inćarrde 269 barjarimašće stimulacijače radionice pe 49 averčande svatuja, ande naformalne rromane care Baro rito thaj Adice.
- ✓ Ćerrdam thaj ažutisarrdam de bičhaldon rodimata palo ramosaripe ande anglalškolasko sikavno than pale 27 čavorra andar 18 familije, katar 3 džike 5,5 brš (14 čhejorra thaj 13 čavrra). Ando anglalšskolako sikavno than ramosarrdo si 15 čavorra, a aver naj primime kaj najsas kapacitetuja ando sikavimasko than. Gajda vi, 36 dada thaj deja andar godola 18 familije ćerrdino si lenca palo čutipe e čavorrengo ando sistemo rane sićimasko, trujal o vazdipe e gndimasko palo importantipe rane sićimasko thaj ažutimasko dinipe ande administrativne procedure, sar kaj si priprema thaj dičhipe e lilengo palo ramosaripe, inđaripe džiko sikavno than ande savo delpe rodimasko lil tgm.
- ✓ Dijam psihosocijalno thaj socijalo sićimasko ažutipe pale 59 familije thaj 67 anglalsikavne čavorra ande rromane care, sar vi pale 67 familije - e čavorra školače barjaramasko ando riziko katar inklistipe andar o sićimasko sistemo thaj lendar, von 49 boldape ande škole thaj sićon.
- ✓ Materijalno ažutipe sar kaj si drze thaj pođimata pale sikamne, lija 50 čavorra andar o programo.

- ✓ Materijalno podrška palae higijena dobisada 50 familija peske čavorenca khaj le bare zhi khaj 5,5 brš that kodoja ande duj ciklusurja.
- ✓ Ande 9 fundošće škole ando Novi Sad, dijam inicijativa pale školaće timuja pale rspimašći prevencija, ēriperi thaj nakhavipe akcione planonengo pale rspimašći prevencija.

ANGLUNI ćijaći komponenta ando projekto sas direktno phirrdimašći bući e čavorrenca rane barjarimasko thaj inkluzivne radionice e čavorrenca thaj familijenca. Ažutimava po tereno trujal o projekto astarrdino sas 50 rromane familije - kamle manuša save si čhutine ando programo po fundosko kriterijumo, a godova si te avenle čavorra ande familija katar 3 džike 5,5 brš. E programo si trin komponente:

1) Konsultativno bući ando kamipe te ažutilpe e dadendje thaj dejandje, savo si usmerime pe konsultacije, informišipe thaj familijako surjaripe andar e rromane care: imformišil e familija kazom si importantno adekvatno griža thaj nega ando čavorresko rano barjaripe, sar vi beneficije katar čhutipe ando sićimasko sistemo thaj kazom si importantno o sićope, generalno. Palem godova, o sićope pale orrtače grižaće muja, bilačhipe te bilačhe čerrdam e čavorrenca, fizikako maripe thaj maripe ande familija. Paše godova, si vi o čhutipe e familijako ande buća save nakhodon e čavorrenca, sar avilesas surjarrde te godola buća čeren korkorro kana surjavon.

- 2) Motivacija e familijaći te čhon e čhavorra ando rano sićimasko sistemo:** pindžaripe e thanesa kaj maladol o sikavimasko than, ažutipe ando proceso palo ćidipe e lilengo thaj aplikacija palo than ando anglalškolako sikavno than, ažutipe ando ramosatipr thaj dičhipe kana ramonpe (ažutipe te ačhen ando sistemo rane sićimasko).
- 3) Barjarimašće stimulativne buća pale čhavorra** katar 0 džike 6 brš: andipe thaj nakhavipe sićimasko - kreativne radionicengo pale čhavorra, save stimulišin averčhande buhljaramašće domenuja katar kognitivne, priko emocijaće, džike sar so čeren. Sa radionice save čeras nakhadon avri, ande čhera familijaće savenda čeras. Paše ramome trin komponente, trujal kava projekto dini si vi materijalno ažutipe palo 50 familije andar e rromane care Adice thaj Baro rito thaj godova:

1. Higijenaće paketuja.
2. Drze pale čhavorra save si trujal o programo čhutine ando rano sićimasko sistemo.

Programo avri nakhavel o timo čerrdino katar:

1. Projektno koordinatori,
2. Koordinatori phirrdimašće bućako thaj
3. Džike 20 volonterja gs. phirrdimašće bućarrnengo.

Ande bući e timosko, kana trubul čhonpe e interesujime riga thaj službe andar e socijalno aračhipe. Maškaripe pale socijalno bući (sar partneri po projekto), Anglalškolako sikavno than “Radosno detinjstvo”, sar vi aver bivladaće ćidimata, save nakhaven aver ažutimata pale kamle manujša, save amen či das.

AVER čijaći komponenta savi si nakhavipe e merengo palo rspimasko ciknjaripe e čavorrengo andar sićimasko sistemo thaj direktno bući e sikamne čavorrenca thaj lendje familijenca. E metodologija savi o Maškaripe palo čerrdipe e džanglimasko thaj godaverimasko (CPZV) nakhavelas, sikavel kotora save si poloće gndime, majanglal trujal o dičhipe palo trubulipe savo avel katar e manuša, numaj vi sistemo. Kava šajipe si amendē talo vast majanglal pale direktno phirrdimašći bući e čavorrenca ando majranije barjaripe thaj trujal trubulimasko dičhipe sajekh familijako savi si čutini ande amaro programo. Sajekh familija savi si čutini ande amaro programo, sila šajipe palo individualno thaj/jal grupno/familijače konsultacije thaj intervencije, phangle pale čavorra, thaj lendje familije. Godoja bući nakhadol trujal informišipe, ažutimašće buća, sićimašće buća thaj buća save si palo ažutipe kamle grupako. Godola si e familije, save maladon but izazovonanca thaj savenđe trubul holistikano dičhipe. E metodologija savi lam si participativno thaj čutipe ande lako nakhavipe astarrda but akterja save si relevantne pala kava kotor: Maškaripe palo socijalno bući, manuša andar o rromano manušikano čidipe, Forosko ortuipe palo sićope, Forosko ortuipe palo čavorrengo thaj socijalno aračhipe, škole.

Ande angluni faza palo nakhavipe e projektosko, Maškaripe pale socijalno bući thaj Forosko ortuipe palo sićope ando foro Novi Sad, khetane čerrdine kontakto e sikavne thanenca ando Novi Sad. E sikavne thanendje si sikadi ideja palo fundosaripe školače timonengo pale prevencijako palo mućipe e školako, o projektosko tmo angal mapirisarrda škole kaj si majbut rromane čavorra save džanas ande godola škole, numaj aver škole save najsas ane amaro fokus o korkorro

rodine te aven ando projekto. Džiko agor 2017. bršesko čerrdini si o svato thaj kooperacija inja školenco save maladon ando foro Novi Sad thaj godova 8 andi foro thaj jekh ando than Begeč. Po teljaripe sajekh škola dija po trin manuša, ande trin škole si bućarrde pedagogikane asistentuja thaj von sas lačhe timuja kaj von pindžaren lačhe sar si ande care. Bućaći dinamika e školaće timonengo dičhelas intenzivne maladimata po teljaripe e projektosko ando kamipe te čerelpe e mreža savi sistematikane čerrdasas pe prevencija e rspimošći rromane čavorrengi andar o sistemo. Sa e škole čerrdine akcione planuja, kamimava save astaren averčhande aspektuja palo čeripe - prevencija thaj intervencija:

- Andipe thaj nakhavipe e sistemasko palo rano dičhipe thaj čeripe pe školako niveli ando kamipe tena avel rspimos.
- Andipe thaj nakhavipe e merengo palo rspimasko ačhavipe po niveli e školako - čutipe e sikamnešće familijako/save si ando riziko te inklijen avri.
- Andipe thaj nakhavipe e merengo palo rspimasko ačhavipe po niveli e školako - čutipe e pašebršenđe sikamnengo.
- Čeripe lačhe relacijako sikavno (sikavimatari)-sikamno (čavorro).
- Andipe thaj čačevrjamako nakhavipe e merengo save astarrdasas angle/preventivno čerrdinesas po sikamnengo rspimos andar e marginalizujime grupe.
- Motivacijako vazdipe palo sićope.
- Interkulturaći aktivacija e sikamnengo andar e marginalizujime grupa.
- Čeripe e "klimako" čačutne kamimasko ando klaso.

- Zurjavipe kulturače identitetosko.
- Vazdipe socijalne statutosko e sikamnesko ando klaso.
- Andipe funkcionalne sistemosko rane identifikacijako e sikamnesko talo riziko katar inklistipe andar e škola thaj implementacija individualizime merengo pale prevencija thaj intervencija ande kooperacija e lokalne manušikane čidimava.
- Kapacitetosko vazdipe e bućarrnengo ande škole pale čačevrjamako pindžaripe thaj adekvatno reakcija ande situacije kana si riziko katar inklistipe andar o sićope.
- Andipe pherrde merengo thaj bućengo ande škola pale prevencija rane mklimasko e sićimasko trujal čhutipe e familijako ande rspimašći prevencija.
- Andipe pherrde merengo thaj bućengo ande škola save si preventivni opral o sikamnengo rspimos, usmerime po linipe neve konceptosko pherrdimašće klasosko.
- Andipe pherrde merengo thaj bućengo ande škola trujal o čhutipe e familijako ando proceso pale rspimašći prevencija; Dinipe pešebršesko manušikano ažutipe.
- Andipe e mehanizmosko pale efikasno komunikacija maškar e škola thaj maškarutne škole save amare sikamne ramon, mesne čidimata, Maškaripe palo socijalno bući, bvladače čidimata ande prevencijako rspimos e rromane sikamnengo andar o sićimasko sistemo.

E lila pale 51 čhavorra (čhutimava e sikamnengo andar e škola "Ivo Lole Ribar"), majbaro razlogo sostar mućen e škola si čorrpe thaj kaj naj džanglipe thaj gođaveripe ke familije pale godova sar te ažutin e čhavorre, sar vi barijere pe save aven e familije pale godova sar te ažutin

e čhavorre, sar vi barijere pe save aven e familije kana džan ande averčhande institucije thaj den svato lenca.

Palem intervencija katar o Maškaripe pale socijalno bući, majbut čhavorra irisajlo ande škola, nesave džan ande škola redovno, a varesave majcrra redovno. Gajda, 29 čhavorra redovno džan ande škola, 17 čhavorra džan, al si harrne vrjamako avri, džikaj duj čhavorra retko kana ande škola. Godova anel kaj si harrnevrjamako efekto kale merengo lačho ande 91,9%. Andipe projektošće timosko thaj školengo si kaj ažutipe e familijače trubul te avel konzistentno, ando koninuiteto thaj multisektorosko, te čače kamas te aresas vareso thaj trubul te ažutis kale čhavorren te den gata pesko sićope. Kaj naj lokalošće socijalne thaj generalno, buća pale familija (akcentova pe bilogijači familija) anel andipe kaj si kava ishodo e kamle manušenca samo harrnevrjamako rezultato. Trubul te čerelpe kontinuirime dičhipe sar lundžarrdilosas ažutimasko dinipe kale familijendē, sar vi neve save dena ando sićimasko sistemo.

Dičhipe si kaj nesave katar ažutimašće mere šaj stimulišisarrdenas e familija te pešće čhavorren redovno bičhalen ande škola:

- Konsultacije (majcrra duvar po čhon) ande škola - sar kotor palo kontinuirime ažutipe pale familija, čhavorra thaj školače bućarrne.
- Avrisikavne buća ando avrjaluno školako konteksto save naj direktno phangle palo klaso thaj savo dela e čhavorren te sikaven pesko interesu.
- Pherrdimasko ažutipe e familijako palo zurjaripe e familijako palo ažutipe školače čhavorrešće. Primeri, e bući savi akharrdol familijako saradniko savi jekh vrjama čerelas po projekto si lačho alato palo kontinuirime familijako dičhipe.

E škola save si čutine ando projekto sasle pajipe te džan pe akreditujime edukacija ko Zavodo palo sićimasko vazdipe thaj sikavipe. E škole sas pučhline thaj čerrdini si e procena trubulimašće edukacijengo thaj pale godova nakkhade si;

- Socijalno naprihvitime o čhavorro 1 - sar te identifikujilpe, uzrokuja thaj avimata.
- Socijalno naprihvitime o čhavorro 2- ažutipe thaj integracija ando pašebršešći grupa.
- Izazovuja katar interkulturalno sićope thah klaso.

TRITO, o projekto si usmerime po barjaripe intersektorosko khuvdipe thaj advokasijače buća. Trujal kava bućarrno paketo teljarrdi si advokasijaći bući palo čhinadipe Lokalne planosko pale inkluzija e Rromendji. Ando septembro 2018. bršesko forosko konsili ando Foro Novi Sad anda Čhinadipe palo andipe thaj alavaripe e **Timosko pale integracija e Rromendji thaj Rromnjengo ando Novi Sad¹ sar lundževrjamako bućarrno kotor Forošće konsilosko.**

O timo trubul te čerel:

- dičhel o malavipe, problemuja thaj trubulimata rromane populacijako ando foro Novi Sad thaj del prioritetuja pala lengo nakhavipe ando realno šajipe;
- anel akciono plano pale untegracija e Rromendji thaj Rromnjendji ando Novi Sad thaj programuja, mere thaj planuja e bućako ando kamipe pala lengo nakhavipe;
- kooperacija forošće ortuimatanca thaj službenca, avrjalune thaj avrjalune komunalne firmenca, institucijenca, strukače ćidimava,

¹ "Službeno patrin Foro Novi Sad" đindo 41/2018

buvladaće ćidimatena thajiniciril e buća ando kamipe palo buhljaripe maškarthemutne kooperacijako, thajkooperacija aver forošće ćherenca;

- kooperišil e Mobilne timova pale inkluzija e Rromendī ando Foro Novi Sad, dičhel o nakhavipe e programonengo thaj informišil e manupen thaj Forošće konsilo palo ćeripe e Timosko, thaj
- nakhavek vi aver buća ando dičhipe fundošće kamimatengo thaj kova so trubul te ćerel o Timo sostar si ćerrdino.

Ande bući e timosko si čhutini e Forosko ortuipe palo socijalno thaj čhavorrikano arachipe ando foro Novi Sad e koordinatorkava pale rromane pučhimata, Maškaripe pale socijalno bući, Nacionalno ćher palo bućaripe - filijala Novi Sad, sar vi e manuša andar rromane bivladaće ćidimata jal bivladaće ćidimata save nakhaven rromane pučhimata (Ćidipe e rromane studentonengo, Ekumensko humanitarrno ćidipe)

Timo ando oktobri 2018. teljarrda e ćerimava lokalne akcione planosko pale integracija e Rromendī thaj Rromnjendī

Trujal o projekto nakhado si nekobor edukacija thaj aver buća savengo kamipe si nakhavipe e džanglimasko thaj therrdine godaverimasko thaj promocija projektošće bućango.

Paše edukacije pale škol, nakhade si nekobor maškarsektorošće ćidimata trujal intersektorošći Nevesadošći mreža pale čhavorra NSMEDE thaj nakhadi si trinmodulonendī edukacija pale advokasija pale mrežače membrja. Trujal kaja edukacija NSMEDE anda e ideja pale advokasijače svatuja, maškar savi si o gndo palo ćeripe lokalne akcione planosko pale čhavorra - uticaji pe lokalošće politika pale čhavorra.

Svato palo harnjarrdo responsabiliteto:

Informacije thaj gnduja ramome ande kava Brosura si gnduja katar e autorja thaj naj gndo Evropaće unijako. Ni Evropaći unija, ni laće institucije thaj kotora ni aver manuša savo čerel ande lengo alav našti te aven responsabilne palo linipe kale informacijengo.

Nakhavipe pe rromani čib

Romeo Mihajlović

Duško Jovanović

Maškaripe palo čerrdipe e džanglimasko thaj gođaverimasko

Bulevar Jovana Dučića 25

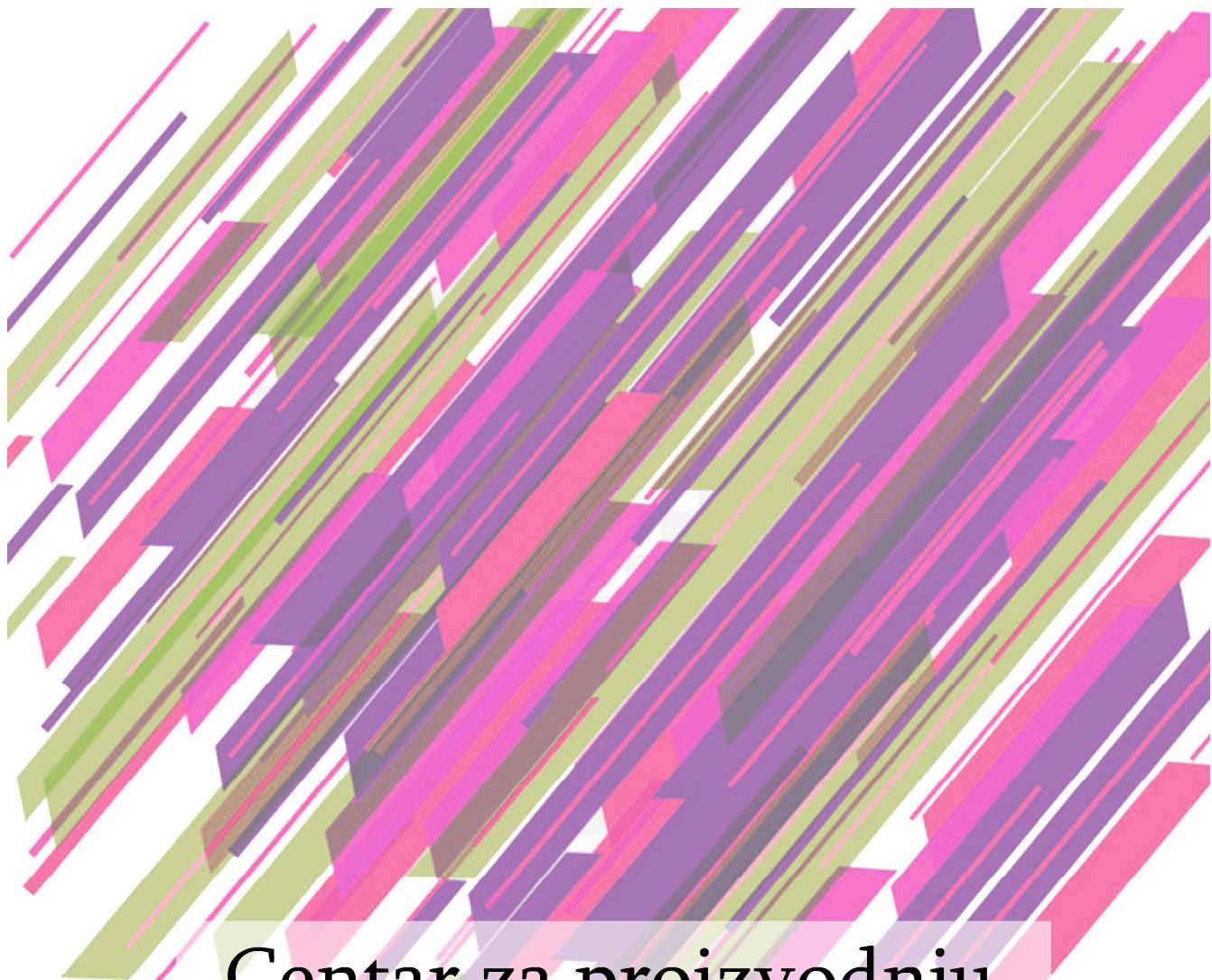
21000 Novi Sad

021/300-666-4, 060-565-0-111

<http://cpzv.org/>

<https://www.facebook.com/CPZVNS/>

Centar za proizvodnju znanja i veština

Bulevar Jovana Dučića 25, 21000 Novi Sad
021 300 666 4; 060 565 0 111
office@cpzv.org; cpzvns@gmail.com

